

บทที่ 5

การเข้าสู่อำนาจทางการเมืองของเจ้าพ่อ : ปฏิบัติการแตกตัวและการประสานตัว
ระหว่างอำนาจรัฐกับอำนาจการเมือง

1. เจ้าพ่อกับอำนาจรัฐ

อำนาจรัฐเป็นอำนาจที่อยู่ในครอบครองของกลไกรัฐ ซึ่งเป็นเครื่องมือในการใช้อำนาจรัฐ เป็นอำนาจที่ผูกพันกับตำแหน่ง องค์กรและกฎหมายซึ่งมีความต่อเนื่องสูงและกระทำลงสู่การสร้างผลกระทบต่อประชาชน แม้ที่จริงแล้วอำนาจรัฐมิได้ถูกกำหนดอย่างตายตัวโดยกลไกรัฐ แต่อำณัติสูงสุดอันเป็นที่มาของอำนาจรัฐมีความผันแปรตามมติจากความเห็นพ้องต้องกันของอำนาจการเมืองอีกชั้นหนึ่ง ได้แก่ มติจากความเห็นพ้องต้องกันจากอำนาจการเมืองที่ปรากฏในรูปของพระราชบัญญัติที่ผ่านความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร นโยบายของรัฐบาลที่แถลงต่อรัฐสภา ประกาศ คำสั่งของกระทรวง และมติที่ผ่านความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรี หรือแม้แต่พระราชกำหนดที่ฝ่ายบริหารประกาศใช้ โดยต้องนำเข้าสู่การพิจารณารับรองจากสภาอีกครั้งหนึ่ง

อย่างไรก็ตามแม้ว่าโดยที่มาจากอำนาจรัฐ จะเป็นผลผลิตจากมติอันเป็นอำณัติจากอำนาจการเมือง ที่คาดหวังผลในการสนองต่อความเป็นตัวแทนกลุ่มผลประโยชน์ ในสังคมที่กว้างขวาง และเสนอภาคตามเจตนารมณ์ของแหล่งอำณัติทางการเมืองก็ตาม ในชั้นการปฏิบัติซึ่งอำนาจเหล่านี้ตกอยู่ในมือกลไกรัฐที่เป็นบรรดาข้าราชการทั้งหลาย ที่มีบทบาทสำคัญในการบังคับใช้กฎหมาย ใช้จ่ายงบประมาณตามนโยบายของรัฐบาล รวมทั้งการตีความ การใช้ดุลพินิจและการบังคับ ควบคุม อนุญาต นั้น ย่อมมีผลให้ผู้นำอำนาจดังกล่าวมีบทบาทอย่างสำคัญต่อการที่จะใช้อำนาจรัฐในการให้คุณค่าให้โทษกับชนกลุ่มใดหรือกลุ่มผลประโยชน์ใด ทั้งนี้ ยังขึ้นอยู่กับการปฏิสัมพันธ์ทางอำนาจ และบทบาทการคัดค้านต่อรองทางผลประโยชน์กับกลไกรัฐที่จะปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งกับกลุ่ม หรือต่อผลประโยชน์ของกลุ่มตนอีกด้วย

แม้ว่าอำนาจรัฐ จะมีความคับแคบทั้งทางด้านผลประโยชน์และขอบเขตอำนาจก็ตาม แต่การที่กลุ่มผลประโยชน์ใดสามารถเข้าถึงอำนาจรัฐ ไม่ว่าจะในระดับของการควบคุมตรวจสอบ การกดดันเรียกร้อง การต่อรองแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ร่วมกันได้กับกลุ่มอำนาจในกลไกรัฐแล้ว การจัดลำดับความสำคัญของผลประโยชน์ในการบังคับใช้อำนาจรัฐของกลุ่มอำนาจในกลไกรัฐ ก็ จะตกอยู่กับกลุ่มผลประโยชน์ที่มีอำนาจต่อรองสูงหรือสามารถกดดันเรียกร้องและต่อรองแลกเปลี่ยน ผลประโยชน์ระหว่างกันได้สูงกว่า ประกอบกับการที่อำนาจรัฐเป็นอำนาจที่ผันแปรและยืดหยุ่นได้ ตามภาวะการปฏิสัมพันธ์ทางอำนาจ-ผลประโยชน์ระหว่างผู้ใช้อำนาจกับกลุ่มผลประโยชน์ที่มีความ เรียกร้องต้องการจากผู้ใช้อำนาจรัฐนี้เอง เป็นผลให้เกิดการเลือกปฏิบัติ ปล่อยให้คอร์รัปชันในวง การราชการที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนต่อรองผลประโยชน์กับกลุ่มอำนาจนอกกลไกรัฐ หรือ แม้แต่ ระหว่างในกลไกรัฐด้วยกันเอง ซึ่งเป็นช่องทางให้อำนาจรัฐตกเป็นเป้าหมายของกลุ่มผลประโยชน์ที่มีพลังอำนาจการต่อรองและแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ร่วมกันได้สูง ในการที่จะแสวงประโยชน์จาก กฎหมาย นโยบาย งบประมาณ การตีความ การใช้ดุลพินิจ การตัดสินใจพิพาท การบังคับ การ ควบคุม การอนุญาต การเลือกปฏิบัติ และการสร้างเงื่อนไขที่ไม่เป็นธรรม

โดยทั่วไปอำนาจรัฐเป็นอำนาจที่กำหนดขึ้นเป็นกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ คำสั่ง และนโยบาย ซึ่งอำนาจการปฏิบัติที่แท้จริงตกอยู่ที่กลไกรัฐที่เป็นเครื่องมือของการใช้อำนาจ และ แปรเจตนารมณ์ของข้อกฎหมายและนโยบายดังกล่าว ผู้การบังคับใช้ เช่นอำนาจการควบคุมบังคับ โดยอาศัยกำลังและความรุนแรง ถูกใช้โดยกองทัพและตำรวจ อำนาจการบังคับให้เป็นไปตาม นโยบายและกฎหมาย เช่น อำนาจของฝ่ายปกครองโดยกระทรวงมหาดไทย คูหหรือกรมราชทัณฑ์ กรมสรรพากร และอำนาจการยุติกรณีพิพาทและปัญหาข้อกฎหมายโดยศาลสถิตย์ยุติธรรม ซึ่งอำนาจ ดังกล่าวมีข้อกำหนดที่ขาดดุลอยู่ในตัวเอง กล่าวคือ ความเข้มแข็งของน้ำหนัก การบังคับใช้นั้นมุ่ง เป้าไปที่กลุ่มนอกกลไกรัฐ หรือประชาชนผู้รับบริการทั่วไปเป็นเป้าหมายหลัก ขณะที่ความเข้มแข็ง ของการให้น้ำหนักในข้อกำหนดที่บังคับใช้กับกลไกรัฐเองนั้นเมื่ออยู่่ออนมาก ทั้งงานแง่ของตัวบทของ สารบัญญัติเอง*

* ตำรวจสามารถจับกุมผู้กระทำความผิดกฎหมายได้ แต่การที่ตำรวจให้ความคุ้มครอง หรือละเว้นการบังคับใช้กฎหมายแก่ผู้กระทำความผิด ไม่ได้ทำให้ตำรวจผิดกฎหมายด้วย

และกลไกควบคุมตรวจสอบจากภายนอก* ซึ่งส่งผลให้ดุลยภาพระหว่างผู้ซื้ออำนาจ และผู้ถูกซื้ออำนาจปฏิบัติต่อนั้น ขาดกลไกการถ่วงกันตรวจสอบระหว่างกัน ทำให้การใช้อำนาจของฝ่ายกลไกรัฐขาดความโปร่งใส และละเมิดต่อสิทธิขั้นพื้นฐานบางด้านของประชาชนนอกกลไกรัฐ**

การแสวงประโยชน์ในอำนาจรัฐจากกลไกรัฐและกลุ่มอำนาจนอกกลไกรัฐ จึงสามารถกระทำได้หลายวิธี อย่างไรก็ตาม เนื่องจากกลุ่มผลประโยชน์นอกกลไกรัฐมีข้อจำกัดในการแสวงประโยชน์จากอำนาจรัฐ โดยช่องทางของการเข้าดำรงตำแหน่งในกลไกรัฐได้โดยตรง เพราะตำแหน่งกลไกรัฐไม่ใช่ตำแหน่งที่สามารถแข่งขันหรือเลือกตั้งเข้าไปได้ ยกเว้นตำแหน่งผู้นำบ้านและกานัน ดังนั้น การแสวงประโยชน์จากอำนาจรัฐของกลุ่มอำนาจ-ผลประโยชน์นอกกลไกรัฐจึงมักอาศัยสายใยสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์เป็นช่องทางหลัก ซึ่งเป็นนัยของการประนีประนอม และแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ร่วมกันมากกว่าการเป็นนัยของการแข่งขันช่วงชิง ทั้งนี้เนื่องจากข้อจำกัดดังกล่าวแล้ว ซึ่งการที่กลุ่มอำนาจนอกกลไกรัฐไม่สามารถเข้าแข่งขันช่วงชิงตำแหน่งทางราชการเพื่อใช้อำนาจทางตำแหน่งแสวงประโยชน์แก่ตนนั้น ก็ไม่ได้หมายความว่า จะไม่มีหนทางที่จะได้รับประโยชน์จากการใช้อำนาจโดยตำแหน่งนั้นเลย

ผู้มีอำนาจ-อิทธิพลที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับอำนาจทางการเมืองทั้งในระดับท้องถิ่นและส่วนกลาง สามารถอาศัยกลไกอำนาจเหนือกลไกรัฐ คือ อำนาจการเมืองเป็นเครื่องมือได้ขณะที่ผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจ มั่งคั่ง อาศัยเครื่องมือทางเศรษฐกิจเป็นช่องทางเข้าครอบงำหรือแลกเปลี่ยนผลประโยชน์เพื่ออิทธิพลจากการเลือกปฏิบัติ หรือใช้อำนาจรัฐในหนทางที่ถือฤดูแลต่อผลประโยชน์ของตนได้ โดยเฉพาะการให้ความคุ้มครองแก่ธุรกิจที่ผิดกฎหมาย การให้สิทธิในการลงทุน หรือลดการแข่งขัน การอนุญาต ให้สัมปทาน การประมูลรับเหมา การร่วมทุน

* กลไกการตรวจสอบสถาบันราชการของประชาชน อย่างเช่น ออมبودส์แมน ศาลปกครองยังไม่มียุทธศาสตร์เข้ามาเป็นกลไกคุ้มครองผลประโยชน์ของประชาชน นอกเหนือจากสถาบันตัวแทนอื่น ๆ ในการคุ้มครองสิทธิอำนาจและผลประโยชน์

** เช่น สิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของราชการ (The Right to Know)

หรือการเข้าดำรงตำแหน่งกิตติมศักดิ์ โดยเฉพาะภาวะการแข่งขันซึ่งเป็นแรงกดดันทางกลไกตลาด นั้น ท้าทายกลุ่มธุรกิจที่ต้องการขยายทุนและแข่งขันต่อสู้กับคู่แข่ง ได้พยายามแสวงหาความคุ้มครองโดยการเชื่อมโยงกับข้าราชการในตำแหน่งที่มีอำนาจการตัดสินใจระดับสูง รวมทั้ง นักการเมืองซึ่งจะเห็นได้ว่าเครือข่ายของสายใยอุปถัมภ์นั้น มิได้จำกัดแต่เฉพาะธุรกิจขนาดเล็ก หรือทุนระดับท้องถิ่นเท่านั้น¹

การที่เจ้าพ่อซึ่งมีเครือข่ายทางธุรกิจที่มีการดำเนินการทั้งที่ถูกต้อง และไม่ถูกต้อง ตามกฎหมายสามารถดำรงกิจการอยู่ได้อย่างเช่น บ่อนการพนัน นั้น ก็เพราะเจ้าพ่อสามารถประสานประโยชน์ร่วมกับผู้มีอำนาจในกลไกรัฐที่เป็นผู้บังคับใช้กฎหมายให้ยกเว้นการบังคับใช้กฎหมาย หรือยกเว้นการลงโทษต่อการดำเนินการที่กฎหมายระบุว่าเป็นความผิดได้² ดังนั้นการที่เจ้าพ่อสามารถแสวงประโยชน์จากธุรกิจผิดกฎหมายดังกล่าว จึงไม่ใช่เป็นการแสวงประโยชน์ที่ได้ผลตอบแทนจากการดำเนินการเฉพาะ เจ้าพ่อที่เป็นผู้ประกอบการเท่านั้น แต่ผลประโยชน์ได้กระจายไปสู่ฝ่ายต่าง ๆ ในกลไกรัฐที่เกี่ยวข้องกับการบังคับใช้กฎหมายนั้น ๆ ด้วย จึงเห็นได้ว่าเจ้าพ่อสามารถได้รับการละเว้นการบังคับใช้กฎหมายได้ โดยที่ไม่จำเป็นต้องเป็นผู้ดำรงตำแหน่งสารวัตร ควบคุมห้องที่ติดนประกอบธุรกิจที่ผิดกฎหมายนั้นก็ได้ แต่อย่างไรก็ตาม ไม่เพียงแต่เจ้าพ่อจะมีอิทธิพล และการประสานประโยชน์ที่จำกัดเฉพาะในพื้นที่เขตรับผิดชอบของห้องที่สถานีตำรวจหนึ่งเท่านั้น แต่ยังมีเครือข่ายเป็นเครือข่ายกับนักการเมืองระดับสูงอีกด้วย³ ทั้งนี้เพราะเครือข่ายธุรกิจและผลประโยชน์ของเจ้าพ่อนั้น มีความกว้างขวาง และครอบคลุมในการเป็นตัวแทนผล

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ เช่นกรณี บริษัทในเครือเจริญโภคภัณฑ์หรือซีพี บริษัทสนามกอล์ฟ รีสอร์ท และสวนป่ากิตติ ฯลฯ เป็นต้น ปรอดคุณ นสพ.มติชน (วันที่ 25, 26, 27 พ.ค. 2534) และ (22 มิ.ย. 2534)

² ปรอดคุณ "เปิดตัวเจ้าพ่อแบล็กลิสต์นครบาล จาก ล ถึง ข" มติชนสุดสัปดาห์ ปีที่ 11 ฉบับที่ 552 (31 มี.ค. 2534), หน้า 16 และ "หวย-บ่อน-ช่อง บันไดสู่ความสำเร็จของเจ้าพ่อ" มติชนสุดสัปดาห์ ปีที่ 11 ฉบับที่ 550 (17 มี.ค. 2534), หน้า 14.

³ ปรอดคุณ สมบัติ จันทร์วงศ์, "ผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น" มติชนสุดสัปดาห์ ปีที่ 11 ฉบับที่ 559 (19 พ.ค. 2534), หน้า 45.

ประโยชน์ของกลุ่มที่หลากหลายอันประกอบขึ้นเป็นอาณาจักรของเจ้าพ่อ ซึ่งการอาศัยเพียงอำนาจจากกลไกรัฐด้านเดียวนั้น ไม่เพียงพอที่จะสนองตอบและสนับสนุนความต้องการ และผลประโยชน์ให้ทั่วถึงได้ทั้งหมด โดยเฉพาะในข่ายของธุรกิจระดับชาติและต่างชาติที่อาศัยการลงทุน และหุ้นส่วนจำนวนมาก ตลอดจนการลงทุนในส่วนกลางที่มีผู้เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์จำนวนมาก เป็นเงื่อนไขจำเป็นให้เจ้าพ่อต้องขยายการคุ้มครองไปสู่กลไกทางการเมืองด้วย* โดยเฉพาะการเข้าถึงอำนาจการเมืองในระดับนโยบาย

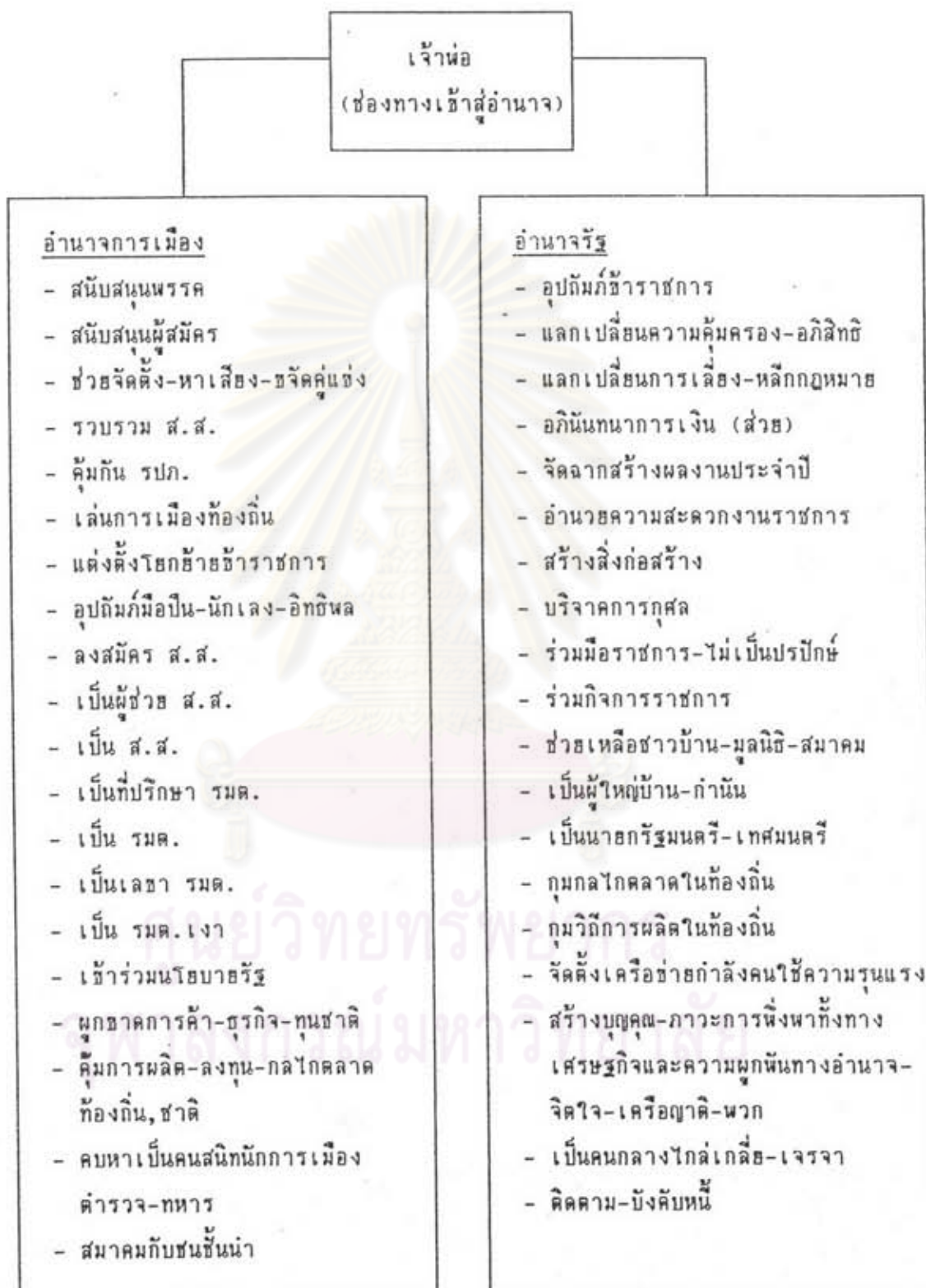
2. เจ้าพ่อกับอำนาจการเมือง

อำนาจการเมืองเป็นอำนาจที่ผันแปร ไม่มีข้อจำกัดและผูกพันกับกลุ่มอำนาจเมืองเพียงกลุ่มหนึ่งกลุ่มใด อาณัติสูงสุดของอำนาจการเมือง คือความชอบธรรมและการยินยอมจากในบรรดากลุ่มอำนาจในประชาคมการเมืองและสังคมที่หลากหลาย ได้รับความอนุมัติโดยการแข่งขันเลือกตั้ง หรืออาจสถาปนาแต่งตั้งได้ในกรณีการยึดอำนาจเมืองการปกครอง ท้าการผูกขาดอำนาจการเมืองโดยคณะบุคคล โดยทั่วไปมีการเปลี่ยนแปลงและสืบทอด ระหว่างกลุ่มองค์การทางการเมืองที่มีการจัดตั้งแข่งขันเข้าสู่อำนาจในระบบการเมือง ซึ่งในการเมืองระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา ถือว่าอำนาจสูงสุดทางการเมือง เป็นอำนาจที่ใช้นาสนาบันรัฐสภาซึ่งใช้โดยสมาชิกรัฐสภาที่มาจาก ส.ส. ที่ได้รับการเลือกตั้งจากประชาชน ในแง่ของความสัมพันธ์กับอำนาจรัฐถือว่าอำนาจการเมืองเป็นอำนาจที่เหนือกว่าอำนาจรัฐ และได้รับการควบคุมจากกลุ่มพลังทางการเมืองในสังคมอีกชั้นหนึ่ง โดยตัวแทนของกลไกการตรวจสอบควบคุมขององค์กรทางการเมืองฝ่ายค้าน

อำนาจการเมืองจึงมีความกว้างขวางในด้านของขอบเขตอำนาจ และความเป็นตัวแทนผลประโยชน์ ประกอบกับการไม่ผูกพันกับตัวบุคคล ตำแหน่ง หรือองค์กรและระยะเวลา อำนาจการเมืองจึงเป็นอำนาจที่ผันแปรไปตามเงื่อนไขของการแข่งขัน และฉันทานุมัติของกลุ่มพลัง

* โปรดดูแผนภูมิวิธีการเข้าสู่อำนาจของเจ้าพ่อ หน้า 148.

แผนภูมิที่ 2 วิธีการเข้าสู่อำนาจทางการเมืองและอำนาจรัฐของเจ้าพ่อ

ทางการเมืองในสังคมวงกว้าง ซึ่งองค์กรที่รองรับการใช้อำนาจทางการเมืองจะต้องมีการขยายขอบเขตอำนาจที่กว้างขวางออกไป ในระดับของฝ่ายกำหนดนโยบายแทนการเป็นฝ่ายปฏิบัติตามนโยบายอย่างกลไกรัฐ ทั้งนี้ เพราะถือว่าอำนาจการเมืองเป็นอำนาจที่ได้รับฉันทานุมัติจากกลุ่มการเมืองแล้วทั้งระบบหรือโดยส่วนใหญ่ ผลบั้นปลายของการใช้อำนาจการเมือง จึงตัดสินใจโดยเสียงข้างมากในสภาผู้แทนราษฎร

การเปิดกว้างของช่องทางอำนาจและการสามารถแข่งขันเข้าสู่อำนาจการเมืองซึ่งนอกจากการเป็นตัวแทนผลประโยชน์ทางการเมืองที่หลากหลาย และการได้ครองอำนาจรัฐบางส่วนด้วยแล้ว เงื่อนไขในการเข้าสู่อำนาจการเมือง ไม่จำเป็นต้องได้เด้าทางตำแหน่งราชการ หรือการมีคุณวุฒิทางการศึกษาในระดับสูง ตลอดจน ภูมิหลัง และภาพพจน์ที่ไม่จำกัดเข้มงวด ฯลฯ นั้น ยังได้ลบจุดด้อยหรืออุปสรรค ในการเข้าสู่อำนาจทางการเมืองของกลุ่มการเมืองที่มีคุณสมบัติแตกต่างจากข้าราชการในกลไกรัฐได้อีกด้วย โดยเฉพาะจุดเด่นในเงื่อนไขการแข่งขันที่เปิดกว้างดังกล่าว ทำให้อำนาจการเมืองตกเป็นเป้าหมายในการแข่งขันเข้ายึดครองของบรรดากลุ่มการเมืองนอกกลไกรัฐ ซึ่งสามารถเข้าดำรงตำแหน่งทางการเมืองได้โดยตรงและมีอำนาจสั่งการให้กลไกรัฐต้องปฏิบัติตามด้วย

การประสานตัวกันระหว่างปัจจัยทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม อันประกอบด้วยยุทธศาสตร์ของเกมการต่อสู้แข่งขันทางอำนาจ ประกอบกับแรงกดดันทางการเมืองในการต่อสู้แข่งขันที่เปิดกว้าง ซึ่งได้มีส่วนสำคัญในการผลักดันให้กลุ่มการเมืองต่าง ๆ มุ่งขยายอำนาจทางการเมืองขณะที่แรงกดดันทางด้านกลไกตลาดเองก็ได้มีส่วนสำคัญในการผลักดันให้มีการขยายทุนในบรรดากลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และแรงกดดันทางด้านสังคมที่เป็นส่วนสำคัญในการผลักดันให้เกิดการขยายตัวของตัวแทนกลุ่มผลประโยชน์และชนชั้นทางสังคม นั้น ย่อมหมั่นกันเป็นพลังผลักดันให้เกิดศูนย์กลางการเคลื่อนไหว และขยายตัวร่วมกันระหว่างพลังทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ในการขับเคลื่อนในส่วนของอำนาจรัฐให้มีการเคลื่อนไหวและปรับตัวตามไป* ในทิศทางที่ผกผันด้วย

* ถ้าสถาบันการเมืองเข้มแข็งและกุมอำนาจการเมืองได้มั่นคง สถาบันกลไกรัฐก็จะอ่อนตัวมากขึ้น

รอยที่พลังของอำนาจการเมืองเป็นพลังที่ขับเคลื่อนโดยแรงขับที่เกิดจากมิติเชิงซ้อนของพลังกดดันที่ผูกประสานกันระหว่าง พลังการมุ่งขยายอำนาจของกลุ่มการเมือง พลังการมุ่งขยายทุนของกลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และพลังการมุ่งขยายความเป็นตัวแทนกลุ่มผลประโยชน์ทางสังคมที่หลากหลาย ซึ่งมิติของความหลากหลายดังกล่าวเป็นกลไกปรักษ์อัตโนมัติที่เข้าไปกระตุ้นการเคลื่อนไหวและการปรับตัวของอำนาจรัฐซึ่งเป็นอำนาจการบังคับควบคุม จำกัดกรอบการขยายตัวของผลประโยชน์ที่มีความคับแคบทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง รวมทั้งการเป็นกลไกของพลังอนุรักษ์ทางด้านโครงสร้างการเมือง-การปกครอง ให้จำเป็นต้องมีการทบทวนบทบาท อำนาจ หน้าที่ และถูกกำจัดควบคุมบทบาทให้ลดน้อยลงอีกด้วย ทั้งนี้ เพื่อจำกัดบทบาทของกลไกรัฐ ท้าหน้าที่เพื่อสนองตอบต่อกลไกการเมืองที่อิงอยู่กับอาณัติของตัวแทนกลุ่มการเมืองทั้งระบบมากขึ้น แทนที่จะกระทบบทบาทในเงื่อนไขที่ตอบสนองเฉพาะผลประโยชน์ที่คับแคบ และมีประสิทธิภาพต่ำเพื่อกลไกรัฐเท่านั้น

การเข้าถึงอำนาจการเมืองของเจ้าพ่อ จึงหมายถึง การทดแทนผลประโยชน์ของอำนาจและการตอบสนองที่จำกัดคับแคบของกลไกรัฐ ไปสู่การเปิดพรมแดนใหม่ของการตอบสนองผลประโยชน์ในวงกว้างโดยอำนาจการเมือง โดยเฉพาะการสนองตอบต่อการขยายทุนโดยอาศัยอำนาจการเมืองไปกดดันควบคุมกลไกตลาด หรือการตอบสนองต่อการขยายอำนาจ-อิทธิพลทางการเมืองโดยการเข้าดำรงตำแหน่งทางการเมือง หรือ โดยการสร้างสายใยสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์กับนักการเมือง เพื่อเป็นสื่อหรือสะพานในการส่งผ่านอำนาจการเมืองจากผู้ดำรงตำแหน่งมาสู่คนที่อยู่นอกตำแหน่ง หรือ การตอบสนองต่อการขยายความเป็นตัวแทนผลประโยชน์ทางสังคมให้กว้างขวางขึ้นโดยอาศัยอำนาจการเมืองเป็นฐานในการดำรงตำแหน่งสำคัญ และเข้าดำเนินกิจการสาธารณะในสังคม เช่น การรับเชิญเป็นประธานในพิธี การออกเยี่ยมเยียน การพบปะเจรจา และตอบสนองต่อความเรียกร้องต้องการของกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ตลอดจนการเป็นคนกลางในการไกล่เกลี่ยเจรจา*

* ปรอดคูปแผนภูมิความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าพ่อกับอำนาจการเมืองและอำนาจรัฐ

แผนภูมิ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าพ่อกับอำนาจการเมืองและอำนาจรัฐ

โดยที่เจ้าพ่อซึ่งเป็นผู้มีอำนาจ-อิทธิพล มีเครือข่ายของธุรกิจระดับกว้าง ซึ่งมีฐานะเป็นตัวแทนกลุ่มผลประโยชน์ที่มีความจำเป็นต้องขยายอำนาจ และเข้ามีส่วนร่วมในการปกป้องคุ้มครองผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมด้วย ดังนั้น นอกจากเจ้าพ่อจะได้รับการระดมจากฝ่ายพรรคการเมืองแล้ว เจ้าพ่อเองก็มีความจำเป็นในการที่จะต้องเข้ากุมอำนาจการเมือง และอำนาจรัฐ โดยภาวะธรรมชาติด้วย ทั้งนี้เพราะถ้าหากว่าเจ้าพ่อไม่สามารถใช้ประโยชน์จากอำนาจการเมืองและอำนาจรัฐแล้ว ธุรกิจที่ผิดกฎหมายก็จะไม่ได้รับการคุ้มครองอีกต่อไป⁴ การขยายทุนก็มีอุปสรรค และมีข้อจำกัดในการขยายความเป็นตัวแทนผลประโยชน์ทางสังคมให้กว้างขวางออกไปได้ การที่เจ้าพ่อสามารถใช้ประโยชน์จากกลไกอำนาจรัฐได้นั้น นอกเหนือจากการประสานประโยชน์ร่วมกันกับกลุ่มอำนาจฝ่ายกลไกรัฐแล้ว เจ้าพ่อยังจะต้องอาศัยฐานกำลังจากอำนาจทางการเมืองร่วมกันอีกด้วย

3. บทบาททางการเมืองของเจ้าพ่อกับความแปลกแยกระหว่างอำนาจรัฐกับอำนาจการเมือง

ในความสัมพันธ์เชิงเปรียบเทียบ ระหว่างอำนาจรัฐกับอำนาจการเมืองในระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยนั้นถือว่า อำนาจการเมืองอยู่เหนืออำนาจรัฐ และพลังทางสังคมจากกลุ่มการเมืองจะกุมอำนาจการเมืองอีกชั้นหนึ่ง อย่างไรก็ตาม ความเป็นจริงในระบบการเมืองของไทยนั้น ศูนย์กลางอำนาจทางการเมืองมิได้รวมศูนย์อยู่เฉพาะสถาบันทางการเมืองที่เป็นสถาบันตัวแทนของประชาชนเท่านั้น กลไกรัฐยังเป็นสถาบันที่ใช้อำนาจทางการเมืองและอำนาจรัฐไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4 กรณีที่เสียเส่ง ได้รับความกดดันจากกองทัพให้ ส.ส.ในสังกัดของตน จำนวน 5 คน ต้องถอนผู้ติดต่อภรรยาไม่ไว้วางใจคณะรัฐบาลในสมัยที่ พลเอกเปรมฯ เป็นนายกรัฐมนตรี เพื่อแลกเปลี่ยนกับความคุ้มครองจากกลไกรัฐในการที่เสียเส่ง ประกอบธุรกิจที่ผิดกฎหมาย อย่างเช่น บ่อนการพนัน และหวยเถื่อน ฯลฯ เป็นต้น ใน "เบื้องหลังขบวนการสยบ 15 ส.ส. ตอนชื่อปรับกรรม. ก้าวากลั ๆ ของเปรม" มติชนสุดสัปดาห์ ปีที่ 7 ฉบับที่ 347 (26 เมษายน 2531), หน้า 11.

พร้อมกัน โดยเฉพาะในภาวะที่ระบอบการเมืองเป็นระบอบกึ่งประชาธิปไตย

แม้ว่าสถาบันทางการเมืองที่เป็นตัวแทนของกลุ่มการเมืองในสังคมจะได้อำนาจการเมืองมาโดยชอบธรรมด้วยกลไกของการเลือกตั้งก็ตาม แต่สถาบันการเมืองเหล่านั้นยังไม่สามารถครอบครองและใช้อำนาจการเมืองในฐานะตัวแทนประชาชน และควบคุมอำนาจรัฐได้ในทุกด้าน* สถาบันอำนาจทางการเมืองจึงตกอยู่ในสภาวะด้อยอำนาจ มีการทำทลายและผังรั้งทางอำนาจและความชอบธรรมจากกลุ่มอำนาจฝ่ายกลไกรัฐอยู่เสมอ

ภาวะด้อยอำนาจของสถาบันทางการเมืองอันเกิดจากการทำทลายผังรั้งและรัดรอนโดยกลุ่มอำนาจฝ่ายกลไกรัฐนั้น ทำให้สถาบันตัวแทนของประชาชนสามารถใช้อำนาจทางการเมืองได้ภายในขอบเขตที่จำกัดในหลายด้าน เช่น อำนาจในการกำหนดควบคุมนโยบาย และอำนาจในการจัดสรรแจกแจงทรัพยากร⁵ ดังนั้น อำนาจการเมืองในระบบการเมืองไทยจึงเป็นอำนาจที่ใช้ร่วมกันระหว่างสถาบันทางการเมืองที่เป็นสถาบันตัวแทนอำนาจของกลุ่มการเมืองนอกกลไกรัฐกับสถาบันกลไกรัฐโดยระบบราชการและคณะทหาร ซึ่งการที่อำนาจการเมืองแยกกันอยู่ระหว่างสถาบันนั้น ส่งผลให้เกิดความแปลกแยกกระหว่างอำนาจรัฐกับอำนาจการเมือง ที่ไม่สามารถประสานตัวเข้าเป็นเนื้อเดียวกันได้ แทนที่สถาบันราชการจะทำหน้าที่เป็นกลไกรัฐ ใช้อำนาจตามอาณัติของอำนาจการเมืองตามสถาบันทางการเมือง กลายเป็นว่าสถาบันราชการกับสถาบันทางการเมือง เป็นสถาบันคู่แข่งกันและขัดแย้งซึ่งอำนาจกันอยู่

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

* เช่นรัฐสภาไม่สามารถพิจารณาตัดทอนงบประมาณของทหารได้ หรือการไม่สามารถใช้อำนาจทางการบริหารจัดการโยกย้ายแต่งตั้งตำแหน่งสำคัญในกองทัพได้ หรือ กรณีความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานในสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี กับหน่วยงานทหารเกี่ยวกับปริมาณรายได้อินทรีย์ที่มีสมรรถนะทางเทคโนโลยีการสื่อสารทัดเทียมกับเครื่องมือสื่อสารของทหาร

⁵ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, รัฐกับสังคม : ไตรลักษณ์รัฐไทยในพหุสังคมสยาม (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533), หน้า 180.

ในภาวะที่อำนาจการเมืองยังมีได้ฝ่ายเทศบาลรวมศูนย์อยู่ที่สถาบันทางการเมืองที่เป็นตัวแทนผลประโยชน์ของกลุ่มพลังทางการเมืองในสังคม และสามารถผนวกอำนาจรัฐเข้าไว้ได้ อาณัติ ประสานเป็นเนื้อเดียวกันนั้น สถาบันทางการเมืองจึงไม่ใช่สถาบันเดียวในการผูกขาดการเป็นตัวแทนผลประโยชน์ของกลุ่มอำนาจทางการเมืองได้ทั้งหมด การดำรงอยู่ของความแปลกแยกระหว่างอำนาจทั้งสอง จึงมีผลเท่ากับการดำรงอยู่ของสถาบันตัวแทนอำนาจทางการเมืองที่แยกออกเป็น 2 ขั้ว ซึ่งเป็นการเปิดกว้างของช่องทางสำหรับกลุ่มผลประโยชน์ในการเข้าแสวงหาความคุ้มครองอำนาจ-ผลประโยชน์ของกลุ่มตน โดยไม่จำเป็นต้องผูกยึดอยู่กับสถาบันตัวแทนอำนาจทางการเมืองเฉพาะฝ่ายสถาบันทางการเมือง หรือฝ่ายสถาบันกลไกรัฐเท่านั้น

การยอมรับทางอำนาจและการแสวงหาความคุ้มครองทางอำนาจ-ผลประโยชน์จากกลุ่มการเมืองต่อสถาบันอำนาจทั้งฝ่ายการเมืองและฝ่ายกลไกรัฐนั้น เป็นการตอกย้ำสถานะความชอบธรรมในการแข่งขันทางอำนาจระหว่างสถาบันอำนาจทั้งสองฝ่าย และยอมรับการแยกกันอยู่ระหว่างสถาบันอำนาจทั้งสอง ในการเป็นตัวแทนผลประโยชน์-อำนาจของกลุ่มการเมืองที่ให้ความสนับสนุนคำจูนการดำรงอยู่ของสถาบันอำนาจทั้งสอง ซึ่งเป็นการตอกล้มความแตกแยก ระหว่างสถาบันให้สามารถดำรงอำนาจ และความแข็งแกร่งของของสถาบันทั้งสองให้ขัดแย้งแข่งขันทางอำนาจต่อไป โดยเฉพาะการที่สถาบันราชการสามารถอ้างความชอบธรรมทางการเมือง ในการเข้าปกครองประเทศได้อย่างทัดเทียมกับสถาบันตัวแทนผลประโยชน์ทางการเมืองนั้น ย่อมเป็นการยากลำบากสำหรับโอกาสของสถาบันทางการเมือง ในการที่จะพัฒนาขึ้นเป็นศูนย์กลางอำนาจการเมืองเพียงฝ่ายเดียว

ศูนย์วิทยทรัพยากร

ความแตกแยกทางอำนาจ และการขัดแย้งระหว่างสถาบันทางการเมืองกับสถาบันกลไกรัฐ นอกจาก สถาบันทางการเมืองไม่สามารถผูกขาดความชอบธรรมในการเป็นตัวแทนกลุ่มอำนาจ-ผลประโยชน์ทางการเมืองในสังคมไว้ได้แล้ว กลุ่มสถาบันทางการเมืองยังไม่สามารถกุมอำนาจการเมืองและอำนาจรัฐไว้ในมือ และสามารถใช้ได้ในทุกด้าน แม้ว่าจะได้รับความชอบธรรมในการเข้าสู่อำนาจการเมืองด้วยช่องทางเลือกตั้งก็ตาม แต่กลุ่มอำนาจในฝ่ายกลไกรัฐ ยังสามารถยกเอาข้ออ้างเกี่ยวกับความไม่ชอบธรรมในการเข้าสู่อำนาจที่ไร้เงินซื้อเสียง และความ

ไม่ชอบธรรมในการใช้อำนาจที่ระบบรัฐสภาเป็นเผด็จการ* มาล้มล้างอำนาจของรัฐบาลที่มาจาก การเลือกตั้งได้ โดยไม่ต้องรอให้มีการเปลี่ยนแปลงตามวาระหรือตามกระบวนการทางรัฐสภาซึ่ง การที่สถาบันกลาโหมสามารถแทรกแซงอำนาจการเมืองของฝ่ายสถาบันการเมืองได้ ทั้งในระดับ ของการบริหารและการเปลี่ยนแปลงอำนาจทางการเมืองนั้น นอกจากส่งผลต่อความไร้เสถียร- ภาพของสถาบันทางการเมืองแล้ว ยังเป็นการยอมรับความชอบธรรมในการใช้อำนาจทางการเมือง ของสถาบันกลาโหม ได้ทัดเทียมกับสถาบันทางการเมืองอีกด้วย ซึ่งในภาวะดังกล่าวนับเป็น เงื่อนไขสำคัญในการกำหนดพฤติกรรมทางการเมืองของกลุ่มการเมือง ให้นำปรับตัวเข้ากับสภาพ แวดล้อมทางการเมืองที่จำเป็นจะต้องแสวงหาความสนับสนุน และเป็นพันธมิตร เพื่อเป็นตัวแทนผู้ม ครอบผลประโยชน์และอำนาจของฝ่ายตน

กลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจำนวนมาก ที่พยายามเข้าชิงสถาบันอำนาจทั้งสอง ฝ่าย เพื่อดำรงไว้ซึ่งความมั่นคงและต่อเนื่องของอำนาจ-ผลประโยชน์ของกลุ่มตน ไม่ว่าสถาบัน อำนาจทางการเมืองฝ่ายกลาโหมหรือฝ่ายนอกกลาโหม เข้ามายึดครองอำนาจทางการเมืองทั้งนี้ เพราะที่ภาวะที่สภาพแวดล้อมทางการเมืองมีความผันแปรสูง มีการแข่งขันชิงอำนาจทาง- การเมือง เพื่อผลัดเปลี่ยนกัน เข้ามายึดครองโดยกลุ่มอำนาจฝ่ายสถาบันราชการ และสถาบันทาง การเมืองนั้น หากว่าผลประโยชน์ของกลุ่มตนไปผูกยึดไว้กับกลาโหมสถาบันฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเพียง ฝ่ายเดียวนั้น ผลประโยชน์ของกลุ่มตนย่อมไม่ได้รับผลกระทบ และผันแปรตามสถาบันอำนาจทาง การเมืองนั้นไปด้วย⁶

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

* เป็นแถลงการณ์ที่คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ ใช้เป็นเหตุผลในการยึด อำนาจเมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2534.

⁶ ทูตไม่เพียงแต่ผูกพันมิตรกับฝ่ายพรรคการเมืองเท่านั้น แต่ได้ผสมกลมกลืนกับ ราชการและทหารด้วย ใน เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสวีธรรม, "การผูกขาดทางเศรษฐกิจและการ ครอบงำทางการเมืองในประเทศไทย" วารสารธรรมศาสตร์ (กันยายน 2524).

การยอมรับการดำรงอยู่ของสภาพการณ์ทางการเมืองดังกล่าว กับการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดและการแสวงประโยชน์ของกลุ่มอำนาจ-ผลประโยชน์ทางการเมือง ในการเข้าผูกพันมิตร และยอมรับความเป็นตัวแทนผลประโยชน์-อำนาจทางการเมืองจากทั้งฝ่ายสถาบันทางการเมืองนอกกลไกรัฐ และสถาบันราชการ-กองทัพในกลไกรัฐ การแข่งขันช่วงชิงอำนาจทางการเมือง จึงเป็นคู่ขนานของการแข่งขันระหว่าง ขั้วอำนาจหลักทางการเมืองในระดับสถาบัน* และการแข่งขันระหว่างกลุ่มอำนาจ-กลุ่มผลประโยชน์ทางการเมืองในระดับกลุ่ม** กล่าวคือ ในระดับสถาบันเป็นการแข่งขันระหว่างสถาบันราชการ-กองทัพ กับสถาบันทางการเมือง-พรรคการเมือง เพื่อเข้ากุมอำนาจการเมือง-ปกครองบริหารประเทศ*** ส่วนในระดับกลุ่มนั้น เป็นการแข่งขันระหว่างกลุ่มการเมืองและกลุ่มผลประโยชน์ที่หลากหลายในสังคม เพื่อเข้าผูกพันมิตร สนับสนุน และรับความคุ้มครองอำนาจอ-ผลประโยชน์จากสถาบันหลัก****

สถาบันหลักทั้ง 2 ฝ่าย ไม่ว่าจะสถาบันฝ่ายกลไกรัฐ หรือสถาบันฝ่ายนอกกลไกรัฐต่างเป็นสถาบันทางการเมืองที่กลุ่มอำนาจ และผลประโยชน์กลุ่มต่าง ๆ เข้าแสวงหาความคุ้มครองเป็นตัวแทนผลประโยชน์ และให้ความสนับสนุนทางการเมืองโดยไม่แตกต่างกันมากนัก ไม่ว่าจะฝ่ายใดเข้ามากุมอำนาจทางการเมืองทำการปกครองบริหารประเทศ เจ้าพ่อเองก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยงต่อภาวะการณ์ดังกล่าวได้ อย่่างไรก็ตาม การอิงกับกลไกอานาจทั้ง 2 ฝ่ายของเจ้าพ่อแม้ว่าเป็นการปรับตัวเข้ากับภาวะแวดล้อมทางการเมือง และเป็นการแสวงประโยชน์และอำนาจ

* สถาบันพรรคการเมืองกับสถาบันราชการ-กองทัพ

** กลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ-สังคมที่หลากหลาย ภายนอกกลไกรัฐ

*** ภายหลังกการยึดอำนาจโค่นล้มรัฐบาลแล้ว มักจะมีการเปลี่ยนแปลงกลุ่มอำนาจที่เข้ามากุมอำนาจการบริหารประเทศจากสถาบันหนึ่งไปสู่อีกสถาบันเสมอ เช่น กรณีการยึดอำนาจเมื่อกุมภาพันธ์ 2534 อำนาจเปลี่ยนมือจากฝ่ายสถาบันตัวแทนไปสู่อินสitutionนกลไกรัฐ

**** ไม่ว่าจะสถาบันอำนาจฝ่ายการเมืองหรือฝ่ายราชการ เข้ากุมอำนาจการปกครองประเทศ กลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และกลุ่มทุน-ธุรกิจต่าง ๆ สามารถเข้าผูกพันมิตรได้กับขั้วอำนาจในทุกฝ่าย

จากสถาบันดังกล่าวก็ตาม แต่แบบแผนของการสัมพันธ์กับสถาบันทั้งสองนั้น มีนัยทางการเมืองที่แตกต่างกัน กล่าวคือ การเข้าอิงอำนาจรัฐในฝ่ายสถาบันกลไกรัฐนั้น ส่วนหนึ่งเป็นข้อจำกัดอันเนื่องมาจากความจำเป็นที่ผลประโยชน์ของเจ้าพ่อจะต้องอาศัยการคุ้มครองจากอำนาจรัฐ ซึ่งมีลานเชิงบังคับควบคุมที่สามารถใช้ให้คุณ-โทษ กับผลประโยชน์ของเจ้าพ่อได้ โดยเฉพาะในธุรกิจที่ผิดกฎหมาย ดังนั้นการเข้าผูกพันมิตรหรือการเข้าอิงสถาบันอำนาจฝ่ายกลไกรัฐเป็นความสัมพันธ์ในสภาพบังคับ และมุ่งหวังผลประโยชน์ตอบแทนทางเศรษฐกิจเป็นหลัก เช่น การคุ้มครองธุรกิจ ป่อนการพนันและสินค้าผิดกฎหมาย ฯลฯ เป็นต้น ขณะที่การเข้าอิงอำนาจการเมืองในฝ่ายสถาบันทางการเมืองนอกกลไกรัฐนั้น นอกจากเป็นผลจากการระดมโดยฝ่ายพรรคการเมืองเพื่อเข้าร่วมสนับสนุนกิจกรรมทางการเมืองของพรรคแล้ว ส่วนหนึ่งยังเป็นผลจากมูลเหตุจูงใจทางการเมืองของเจ้าพ่อในการเข้าสู่อำนาจทางการเมืองเพื่อผนวกอำนาจกับกลไกรัฐ และขยายการคุ้มครองผลประโยชน์ของตน ให้กว้างขวางออกไปด้วย โดยเฉพาะการแสวงโอกาสในการเข้าสู่บทบาททางการเมืองในระยะยาว โดยกลไกการเลือกตั้งซึ่งมีส่วนเกี่ยวเนื่องต่อผลประโยชน์ และศักยภาพของเจ้าพ่อในการแข่งขันเข้าสู่อำนาจทางการเมืองแทนที่จะหวังพึ่งพาเฉพาะกลไกรัฐที่สนองตอบต่อผลประโยชน์ที่คับแคบ และไม่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในบทบาท และสถานภาพทางการเมืองและสังคมของตนได้ แม้ว่า อำนาจรัฐจะสามารถบังคับควบคุมเจ้าพ่อให้ดำเนินบทบาทตามความต้องการของกลไกรัฐได้ แต่หากเจ้าพ่อได้พลิกเปลี่ยนบทบาททางสังคมการเมืองแล้ว นอกจากกลไกรัฐไม่สามารถบังคับควบคุมเจ้าพ่อได้อีกต่อไปแล้ว กลไกรัฐอาจจะต้องอยู่ภายใต้อำนาจของเจ้าพ่ออีกด้วย*

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

* เช่นกรณีที่ นายบรรหาร ศิลปอาชา ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีมหาดไทย ได้สั่งย้ายผู้ว่าราชการจังหวัดชลบุรี เมื่อปี 2533 เนื่องจากไม่มีอิสระในการสนองตอบนโยบายของกระทรวงมหาดไทย เพราะได้รับบริจาคเงินจากนักธุรกิจในท้องถิ่น (ก้านนเปี๊ยะ) สร้างศาลาประชาคมและหลังจากนั้น ได้แต่งตั้งผู้ว่าราชการคนใหม่เข้าไปดำรงตำแหน่งแทน พร้อมกับมอบนโยบายให้ปฏิบัติอย่างเคร่งครัด คือ "เรียกไม่ไปพบและบริจาคไม่รับ"

4. ความแปลกแยกที่ดำรงอยู่กับทางเลือกของเจ้าพ่อ

สภาพการเมืองที่ศูนย์อำนาจแบ่งแยกออกเป็น 2 ขั้ว ประกอบกับข้อจำกัดภายในกลไกของเจ้าพ่อ ที่จำเป็นต้องอาศัยเวลาในการพัฒนากระบวนการเข้าสู่อำนาจทางการเมืองอย่างเป็นขั้นตอนและมีความสลับซับซ้อน ทำให้เจ้าพ่อต้องพึ่งพาอาศัยทั้งสถาบันอำนาจรัฐ และสถาบันอำนาจการเมือง พร้อมกันไปในั้น อาจพิจารณาได้ว่าการพึ่งพิงอำนาจรัฐโดยสถาบันกลไกของรัฐของเจ้าพ่อนั้น อาจถือเป็นระยะเปลี่ยนผ่านของพัฒนาการในการเข้าสู่อำนาจทางการเมืองของเจ้าพ่อในโอกาสที่ต้องรอให้ปัจจัยทางการเมืองและศักยภาพทางเศรษฐกิจเกื้อกูลเพียงพอแล้ว จึงจะขยายบทบาทออกไปสู่วิถีทางการเมืองในภายหลัง ดังจะเห็นได้ว่านักการเมืองที่ประสบความสำเร็จในขณะนี้บางคนได้เติบโตและได้เต้ามาจากการเป็นผู้รับเหมาโครงการของส่วนราชการในภูมิภาคและท้องถิ่น รวมทั้งการทำธุรกิจที่ต้องอาศัยความคุ้มครองจากอำนาจราชการในท้องถิ่นอีกด้วย

การแสวงความสนับสนุนเพื่อคุ้มครองผลประโยชน์ โดยอาศัยอำนาจรัฐจากภาครัฐนั้น แม้จะเป็นการสัมพันธ์ในเชิงอุปถัมภ์ที่เจ้าพ่อไม่มีโอกาสเปลี่ยนแปลงสถานภาพทางการเมืองของตนได้โดยตรง และเน้นการประนีประนอมและแลกเปลี่ยนผลตอบแทนทางด้านผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจมากกว่าอำนาจทางการเมืองนั้น แต่อำนาจรัฐก็มีความมั่นคงต่อเนื่อง* และคงเส้นคงวาในแง่ของการผูกยึดกับตำแหน่งและระเบียบกฎหมาย ซึ่งไม่ว่าสถาบันอำนาจทางการเมืองจะมีการผันแปรหรือเปลี่ยนแปลงก็ตาม แต่อำนาจรัฐก็มีความอ่อนตัวพอที่จะคุ้มครองเจ้าพ่อได้ โดยอาศัยความมีประสพการณ์การเป็นฝ่ายผูกขาดการบังคับใช้ และตีความกฎหมายมาโดยตลอด และแม้ว่าอำนาจรัฐมีความคับแคบในการอำนวยความสะดวก อนุญาตและผลประโยชน์ของเจ้าพ่อในวงจำกัด แต่ก็เป็นการวางรากฐานในการรอจังหวะเวลาให้เจ้าพ่อได้เตรียมความพร้อมทางเศรษฐกิจสำหรับการขยายผลไปสู่มหาอำนาจทางการเมืองในโอกาสต่อไปได้ ซึ่งเป็นการสนองตอบ

* สมัยที่พรรคชาติไทยเข้ากุมตำแหน่งรัฐมนตรีมหาดไทย รัฐมนตรีได้ใช้อำนาจผ่านกรมตำรวจ สั่งจัดตั้งหน่วยคอมมานโดเข้าค้นบ้าน นายสมชาย คุณปลื้ม ซึ่งเป็นกำลังสำคัญในการสนับสนุนทางการเมืองแก่พรรคกิจสังคม

ต่อจุดด้อยหรือข้อจำกัดของเจ้าพ่อในภาวะที่ยังไม่มีความพร้อม พอที่จะเข้ามามีบทบาททางการเมืองได้ในเวลานั้น ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยความคุ้มครองจากอำนาจรัฐ เพื่อสั่งสมทุนและปัจจัยสนับสนุนทางการเมืองในระยะยาว* ประกอบกับการอิงอำนาจรัฐนั้น ลงทุนต่ำและเป็นการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ต่างตอบแทนที่ได้ผลทันที และมีความเสี่ยงต่ำเมื่อเทียบกับการลงทุนทางการเมือง นอกจากนี้ ความเป็นมือใหม่ของสถาบันทางการเมือง ความอ่อนแอไร้เสถียรภาพและภาวะด้อยอำนาจของสถาบันทางการเมืองด้วยนั้น ทำให้การเฉลี่ยส่วนแบ่งอำนาจในระบบการเมืองสามารถถ่ายเทระหว่างสถาบันได้ ไม่จำเป็นต้องผูกยึดกับสถาบันใดเพียงสถาบันเดียวเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม ในแนวระเน่ระยะยาวแล้ว การเข้าสู่บทบาทอำนาจทางการเมืองน่าจะเป็นทางเลือกที่เป็นเป้าหมายหลักของเจ้าพ่อ ทั้งนี้ เนื่องจากการแข่งขันเข้าสู่อำนาจทางการเมืองนั้น นอกจากเป็นช่องทางที่สามารถพลิกเปลี่ยนสถานภาพของเจ้าพ่อแล้ว ยังสามารถขยายการคุ้มครองผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และความเป็นตัวแทนกลุ่มผลประโยชน์ที่กว้างขวางด้วย โดยเฉพาะการเข้ามามีส่วนร่วมในระดับของกระบวนการกำหนดและตัดสินใจนโยบายรัฐ ประกอบกับการเปิดกว้างของระบบการเมืองที่ได้รับการกระตุ้นจากแรงขับของกลไกตลาดนั้น กลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจมีความตื่นตัวในการคุ้มครองปกป้องผลประโยชน์ของตน และพรรคการเมืองได้ระดมการมีส่วนร่วมจากกลุ่มพลังทางเศรษฐกิจเข้ามาสนับสนุนการแข่งขันมากขึ้น ซึ่งการแข่งขันทางการเมืองกลายเป็นความจำเป็นเพื่อพิทักษ์การขยายตัวทางเศรษฐกิจตามกลไกตลาดด้วย ซึ่งเป็นการยกระดับหรือการเปลี่ยนแปลงของเวทีการแข่งขันทางเศรษฐกิจที่เคลื่อนตัวจากสถาบันกลไกตลาด ไปสู่กลไกสถาบันทางการเมือง

* เจ้าพ่อบางคนยังไม่มีความพร้อมที่จะเข้าดำรงตำแหน่งทางการเมือง เนื่องจากข้อจำกัดด้านทุน การศึกษา ภาพพจน์ และจังหวะทางการเมือง

การที่เจ้าพ่อได้ขยายทุนออกไปอย่างกว้างขวาง ครอบคลุมทั้งในระดับท้องถิ่นระดับชาติและต่างชาติ ในระยะปัจจุบันนั้น ยิ่งส่งผลให้ความกดดันจากการแข่งขันทางเศรษฐกิจ และกลไกตลาดไปเพิ่มแรงกระตุ้นให้เจ้าพ่อต้องเร่งเวลาในการเข้าสู่บทบาทและอำนาจทางการเมืองมากขึ้น* ประกอบกับความพร้อมทางด้านศักยภาพและปัจจัยสนับสนุนทางเศรษฐกิจที่ได้สั่งสมมาเพียงพอที่จะสร้างความเชื่อมั่นในการเข้าต่อสู้แข่งขันในสนามการเลือกตั้งได้**

การแข่งขันอย่างรุนแรงทางเศรษฐกิจอันเนื่องมาจากการสั่งสมทุนอย่างรวดเร็ว ที่เป็นผลจากการเชื่อมโยงระหว่างทุนท้องถิ่น ทุนชาติ และทุนต่างชาตินั้น กลไกตลาดจะกลายเป็นศูนย์กลางอำนาจแหล่งใหม่ในอนาคต ในการดึงดูดและสลายความแตกต่างระหว่างอำนาจรัฐ อำนาจการเมืองและอำนาจเศรษฐกิจ ให้รวมเข้าอยู่ในเบ้าหลอมอันเดียวกัน โดยอำนาจเศรษฐกิจจะเป็นเครื่องมือชำระล้างภาพพจน์ของเจ้าพ่อโดยผ่านกระบวนการทางการเมือง ให้ดำรงสถานภาพที่เหนือกว่ากลไกรัฐ และอำนาจการเมืองจะเป็นเครื่องมือพอกเงินของเจ้าพ่อให้บริสุทธ์โดยผ่านกระบวนการทางเศรษฐกิจที่สามารถเข้ามาผูกขาดในกลไกตลาดได้และสะสมทุนใหม่ ในธุรกิจที่ถูกต้องตามกฎหมายแทนการผูกขาดนอกกลไกตลาดและสะสมทุนในธุรกิจที่ผิดกฎหมาย

นอกจากนั้น ภาวะการแข่งขันทางเศรษฐกิจ การผันเข้าสู่การค้าเงินธุรกิจในกลไกตลาด และการขยายตัวอย่างรวดเร็วในการสั่งสมทุนของเจ้าพ่อนั้น ยังได้ส่งผลทางอ้อมต่อการบั่นทอนความแข็งแกร่งของกลไกรัฐ และกลไกการเมือง โดยเฉพาะในฝ่ายกลไกรัฐที่ถูกดึงเข้า

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

* เช่น กรณีของ นายแคสว ธนิกุล นายสมชาย คุณปลื้ม นายชัชวาลย์ คงอุดม ซึ่งได้มีการสะสมทุนในระดับชาติและร่วมทุนกับต่างชาติในโครงการขนาดใหญ่ นั้น ได้ประกาศอย่างเปิดเผยที่จะเข้ามามีบทบาททางการเมืองโดยตรง โดยการจะลงสมัครรับเลือกตั้ง

** เช่น การสั่งสมทุน อำนาจ-บารมี ฐานเสียงสนับสนุน และการสร้างภาพพจน์ใหม่ที่ตื้น

ผู้วจิกรของกลไกตลาดด้วยนั้น* ในที่สุดจะก่อให้เกิดการแตกแยกแข่งขันกันเอง อันเนื่องมาจากแรงขับจากปัจจัยทางเศรษฐกิจ ที่บังคับให้ต้องเข้ามาเผชิญหน้าและแข่งขันกันโดยเงื่อนไขของกลไกตลาดอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ส่งผลให้เกิดการกระจายตัวของความขัดแย้งและเพิ่มมิติของการขัดแย้งระหว่างอำนาจและฝักฝ่ายที่ซับซ้อนมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งระหว่างพรรคการเมืองด้วยกันเอง** ระหว่างภายในกลไกรัฐด้วยกันเอง*** และระหว่างกลไกรัฐกับกลไกการเมือง**** ซึ่งเป็นผลพวงจากเงื่อนไขที่เจ้าพ่อมีส่วนสร้างขึ้นมา โดยการดึงเอาปัจจัยทางเศรษฐกิจและกลไกตลาดซึ่งเป็นทรัพยากรที่เจ้าพ่อมีอยู่มาใช้เป็นเครื่องมือ กำหนดภาวะการขัดแย้งแข่งขันทางการเมืองและกดดันให้กลุ่มอำนาจและสถาบันทางการเมืองฝ่ายต่าง ๆ ต้องมีการปรับบทบาทและจัดระเบียบในการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ทางอำนาจกันใหม่อีกครั้ง ภายหลังการรัฐประหาร 23 กุมภาพันธ์ 2534*****

* ข้าราชการ-นักการเมือง ที่เข้าแสวงประโยชน์ทางเศรษฐกิจกับกลุ่มทุนโดยการร่วมทุนหรือเป็นหุ้นส่วนกิตติศักดิ์นั้น มีประสบการณ์และชั้นเชิงทางการตลาดอ่อนกว่ากลุ่มอำนาจทุนมาก ซึ่งในที่สุดแล้วกลุ่มอำนาจทุน สามารถอาศัยนักการเมืองและราชการเป็นเครื่องมือแสวงประโยชน์ จนกระทั่งเกิดการฟ้องร้องและเปิดโปงโดยคู่แข่ง หรือสื่อมวลชนว่า ข้าราชการ-นักการเมืองเหล่านั้น ร่วมมือกับนายทุน และส่งผลกระทบต่อ การขัดแย้งกันเอง ภายในสถาบันราชการ และสถาบันทางการเมือง อันเนื่องมาจากปัจจัยกระตุ้นที่เกิดจากความขัดแย้งแข่งขันทางธุรกิจ-ทุน ที่นักการเมืองและข้าราชการเข้ามีส่วนเกี่ยวข้อง และได้-เสียในผลประโยชน์และอำนาจหน้าที่ต้องรับผิดชอบ

** พรรคช่วงชิงกันแสวงความสนับสนุนทางการเมืองจากเจ้าพ่อ

*** ทหาร ตำรวจ ฝ่ายปกครอง และสรรพากร

**** พรรคการเมืองกับทหาร-ข้าราชการ

***** ฝ่ายกองทัพ กระทรวงมหาดไทย และกรมตำรวจ ร่วมกันสนองนโยบายการปราบปรามเจ้าพ่อผู้มีอิทธิพล ตามนโยบายของคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ